

Linneuniversitetet

Kalmar Växjö

Självständigt arbete 15 hp

Identitet och makt i samisk litteratur

En postkolonial feministisk litteraturanalys av Linnea
Axelssons lyrikepos *Ædnan*

Författare: Emmy Axelsson

Handledare: Astrid Regnell

Examinator: Malin Alkestrand

Termin: HT 18

Ämne: Svenska

Nivå: Avancerad nivå

Kurskod: 4SVÄ2E

Abstract

Syftet med denna studie är att genom en analys av fyra utdrag ur Linnea Axelssons lyrikepos *Ædnan* undersöka karaktärernas upplevelser som samiska kvinnor i det svenska majorietssamhället. Med utgångspunkt i den postkoloniala och den feministiska postkoloniala teorin diskuteras verkets användbarhet i svenskundervisningen på gymnasiet. Studien visar att verket och karaktärerna riktar en postkolonial kritik mot det svenska majorietssamhället. Verket lämpar sig väl för svenskämnets litteraturläsning eftersom den berör flera aspekter inom ämnets centrala innehåll. Karaktärerna har analyserats utifrån teman makt och identitet, vilket är lämpliga teman för att även i undervisningen belysa mångkulturalitet och utanförskap. Att verket representerar en postkolonial kritik utifrån karaktärernas upplevelser som same och kvinna har i studien varit fördelaktigt i didaktiska sammanhang då det berör både det centrala innehållet i svenskämnet och skolans värdegrundsuppdrag. Potentialen med verket är därmed stor eftersom eleverna genom karaktärerna kan få kunskap om minoritetsgruppers relation till majorietssamhället samt själva få insikt om normer och värderingar som det västerländska samhället bygger på.

Nyckelord

Ædnan, postkolonial teori, postkolonial feministisk teori, samer, mångkulturell undervisning, identitet, makt

Innehåll

1 Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställning	2
2 Bakgrund och tidigare forskning	3
2.1 Skolans styrdokument.....	3
2.2 Didaktik: det globaliserade klassrummet	4
2.3 Att tolka lyrik.....	6
2.4 Konstruktionen av minoritetslitteratur	7
2.5 Samiska kvinnoförfattare	8
3 Teoretiska utgångspunkter	9
3.1 Postkolonial teori.....	10
3.2 Postkolonial feministisk teori	12
4 Metod och material	13
4.1 Metod	13
4.2 Material.....	15
4.3 Metod och materialdiskussion.....	15
5 Analys	17
5.1 Ristin, makt och identitet	17
5.2 Lise, makt och identitet	19
5.3 Sandra, makt och identitet	21
5.4 Sandra, empowerment.....	24
6 Diskussion med didaktiska implikationer	25
6.1 Avslutning.....	30
6.2 Vidare forskning.....	30
Referenser	32

1 Inledning

År 2009 trädde den språklag i kraft som erkänner att samiskan är ett av fem nationella minoritetsspråk (SFS 2009:600). Lagen föreskriver att de samiska språken ska främjas och skyddas och att minoritetsgrupper ska få möjlighet att utveckla och bruka sitt språk.

Länge har den samiska kulturhistorien marginaliserats, vilket har bidragit till att få samiska litterära verk har fått ta plats i den nationella litteraturhistorieskrivningen (Wendelius, 2002:24; Hirvonen, 2002:184). Samerna har definierats utifrån det svenska majoritetssamhället, vilket har lett till att samerna som en minoritetsgrupp har marginaliserats i den samhälleliga och kulturella diskursen (Gröndahl, 2002:20). Forskningen tar upp att invandrar- och minoritetskvinnor ofta är marginaliserade (De los Reyes, 2011:12; Gröndahl, 2002:26).

Det svenska samhället är i förändring där globaliseringen bidrar till att Sverige blir allt mer flerspråkigt. Tillika avspeglas samhället i skolan där elever i den svenska skolan idag kommer från olika kulturer och har olika erfarenheter.

Frågan om identitet är ständigt närvarande för alla människor och inte minst för skolungdomar. Genom litteraturen kan människor möta och utveckla sig själva och förstå sin omvärld och människor som lever i den (Skolverket, 2011:160). Tilläggas kan att det är med normer och diskurser som identiteter formas och det är skolans uppdrag att ge ungdomar demokratiska värderingar som bygger på mänskliga rättigheter som i sin tur kan vara behjälpliga vid identitetsskapandet i en globaliserad värld (Skolverket, 2011:7).

Genom olika konstformer såsom litteratur kan minoritetsgrupper hitta ett uttryck för identitet och en kollektiv gemenskap (Gröndahl, 2002:12). Ytterligare kan lyriken eller dikten vara direkt kommunikativ och samtidigt nå sin läsares känslor och tankar med endast några få ord. Med en språkform som oftast är noggrant avvägd för att nå fram till sin läsare ger dikten bättre möjligheter än andra skönlitterära texter (Wolf, 2002:8). Postkolonial teori är en ”benämning på en teoribildning om det postkoloniala tillståndet och dess koloniala förutsättningar, om kolonialismen, imperialismen och dess litterära, sociala, filosofiska och ideologiska förutsättningar och arv” (Tenngart, 2008:132). Genom att läsa lyrik ur ett postkolonialt perspektiv kan ungdomar lära sig hur ett kategoriskt tänkande utifrån ett vi och dem påverkar normer, diskurser och identiteter. Om den postkoloniala teorin blir ett ständigt inslag i undervisningen kan detta hjälpa ungdomar att få en bredare förståelse för olika kulturer och andra människor (Bourn, 2008:57).

2018 utkom Linnea Axelssons lyrikepos *Ædnan* och fick samma år Augustpriset för ”Årets svenska skönlitterära bok”. Verket är ett epos där två samiska familjer berättar om en förlust av ett land och en identitet. Verket lyfter fram tre samiska kvinnors historia och deras upplevelser av förhållandet till den svenska majoritetskulturen. Studien utgår från ett postkolonialt och ett postkolonialt feministiskt perspektiv på det lyriska eposet *Ædnan* (2018). Denna studie ämnar därmed att lyfta fram samisk diktning med hjälp av postkolonial analys, vilket har de båda avsikterna att använda verket i sig vid lyrikundervisning på gymnasiet och att ge den samiska litteraturen en plats i undervisningen.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna studie är att analysera gestaltningen av tre karaktärer och deras gemensamma upplevelser av samhället utifrån Linnea Axelssons lyrikepos *Ædnan* (2018). Den samiska kulturhistorien kommer framställas i relation till den svenska utifrån ett postkolonialt perspektiv och ett postkolonialt feministiskt perspektiv i Linnea Axelssons lyrikepos *Ædnan* (2018). I analysen kommer fyra nedslag göras i verket utifrån två kategorier, makt och identitet. Vidare ska verket diskuteras didaktiskt och studien kan förhoppningsvis utgöra en hjälp för lärare vid urvalet av litteratur som ska belysa den nordiska kulturhistorien där minoritetsgruppen same stärks. Studien ämnar också vara behjälplig för lärare att använda postkolonial och postkolonial feministisk teori för att öka förståelsen för den globaliserade omvärlden och dess komplexitet. Studien utgår därmed från följande frågeställningar:

- Hur skildras karaktärerna och deras upplevelser som same och kvinna utifrån ett postkolonialt och postkolonialt feministiskt perspektiv i *Ædnan* av Linnea Axelsson (2018)?
- Hur har det svenska majoritetssamhället påverkat karaktärernas identitet och känsla av tillhörighet?
- Hur kan verket med hjälp av postkolonial och postkolonial feministisk teori vara behjälplig i svenskundervisningen i gymnasieskolan för att ge eleverna kunskap om minoritetsgruppers ställning i samhället ur en samtida och historisk kontext?

2 Bakgrund och tidigare forskning

2.1 Skolans styrdokument

I läroplanen *Lpf94* finns inte begrepp som *minoritet* eller *samer* nämnt, vilket förändrades efter 2000 då samiskan erkändes som minoritetsspråk av FN. Därefter kom den reviderade versionen av läroplanen *Lpf94* där begrepp som ”kulturella minoriteter” nämndes något mer frekvent än i den tidigare versionen. Förändringen blev stor i läroplanen för svenskämnet där innehållet i undervisningen skulle leda till kunskaper om de olika nationella minoriteterna (*Lpf94*, 2006:12).

I läroplanen för 2011, reviderad 2017 står det i svenskämnets syfte att ”eleverna ska ges möjlighet att i skönlitteraturen se såväl det särskiljande som det allmänmänskliga i tid och rum” (Skolverket, 2011:160). Vidare står det att ”undervisningen ska också leda till att eleverna utvecklar förmåga att använda skönlitteratur som källa till självinsikt och förståelse av andra människors erfarenheter, livsvilkor, tankar och föreställningsvärldar” (Ibid). Ordet minoritetsspråk nämns främst i det centrala innehållet för kursen svenska 1 där undervisningen ska beröra språkförhållandena i Sverige och Norden, till exempel språklagstiftning och minoritetsspråk (a.a. 2011:161). Det tas också upp i det centrala innehållet för svenskämnet att eleverna ska läsa litteratur skriven av såväl kvinnor och män från olika tider och kulturer (a.a. 2011:160).

I läroplanen 2011:s övergripande mål står det att skolans ansvar är att varje elev ska ha kunskaper om de nationella minoriteternas (inklusive urfolket samerna) kultur, språk, religion och historia (a.a. 2017:6ff). Likaså står det i läroplanens värdegrund och uppdrag att ”utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och grundläggande demokratiska värderingar” (a.a. 2011:5) och att den ska främja förståelse för andra människor och de värden som ligger i kulturell mångfald (Ibid. 2011:5).

Genom att ha en historisk kontext till läroplanen och dess benämningar om minoriteter går det att dra slutsatsen att det inte har varit givet för skolungdomar att få kunskap om detta område förrän på senare år. Det finns därmed ett intresse i denna studie att hjälpa lärare att hitta litteratur som kan lyfta samernas situation utifrån ett perspektiv som både kan utöka och utmana elevernas tidigare föreställningsvärldar om minoritetsgrupper.

2.2 Didaktik: det globaliserade klassrummet

Bourn (2008) och Fiedler (2008) har bedrivit forskning som berör användandet av postkolonial teori i undervisningen. De poängterar vikten av att läsa litteratur från olika kulturer och av författare med olika bakgrunder. Därtill betonar de att elever bör få undervisning och kunskap om sin omvärld och kritiskt kunna granska denna, där den postkoloniala teorin kan bistå som ett verktyg (Bourn, 2008:56f ; Fiedler, 2008:6f).

Det svenska samhället är mångkulturellt och är liksom resten av världen på väg att bli mer globaliserat. Detta ställer i sin tur krav på skolan, och den undervisning som bedrivs där, att följa med i de förändringar som sker i samhället. Skolans värdegrund visar tydligt att både lärare och elever ska utveckla ett kritiskt förhållningsätt gentemot rådande normer och system. Dessa behöver både synliggöras och diskuteras i undervisningen (Fiedler, 2008:6). I och med den ökade immigrationen i västvärlden är det relevant att anpassa undervisningen i skolan så att unga människor får en förståelse för sin omvärld. Vidare skriver Bourn att ungdomar måste förstå komplexiteten i världen omkring dem, eftersom det globala påverkar det lokala (Bourn, 2008:56). Fiedler menar också att ungdomar i dag har ett stort inflöde av information där inte längre skolan dominerar. Däremot har skolan en viktig funktion i att lära ut hur ungdomarna ska hantera och processa denna information (Fiedler, 2008:6f).

Det som bör implementeras i den dagliga undervisningen är att öka den kritiska synen på den västerländska normen och skolsystemet och istället utveckla nyare ramverk för att kunna möta dessa utmaningar. Det behöver utvecklas idèer om hur global och social orättvisa hanteras (a.a. 2008:8).

Fiedler menar vidare att framförallt två saker är viktiga för att lyckas ge undervisningen ett socialt rättvist perspektiv och därmed få mer medvetna elever. De två begreppen är identitet och tillhörande. Eftersom ett klassrum innefattar en rad dynamiska identiteter och komplexa sammansättningar av individer, är utmaningen stor för lärare att skapa en känsla av tillhörighet för dessa individer (a.a. 2008:11). Bourne förklarar att känslan av tillhörighet är essentiell för att eleverna ska känna sig sedda och uppleva att de har ett värde (Bourne, 2008:50).

För att elever ska få känna tillhörighet och utveckla sin identitet i det globaliserade samhället, behöver undervisningen baseras på analys, handlande och reflektion. Det är här den postkoloniala teorin kan vara till stor hjälp för att läraren ska kunna arbeta med teman som mänskliga rättigheter, hållbar utveckling, normer och därmed synliggöra orättvisor och samhällsstrukturer (Fiedler, 2008:12). Postkolonial teori bygger på

grundidén att den europeiska kolonialismen har lett till att allt som ingår i den västerländska kulturen är normativt. Det som inte anses västerländskt är därmed avvikande normen, vilket i sin tur skapar en ojämnhet i maktbalans (Tenngart, 2008:131). Den postkoloniala teorin kan också ge vägledning för att navigera genom det stora informationsflödet som ungdomarna utsätts för i media. Om läraren i sin undervisning konsekvent implementerar den postkoloniala teorin, så får ungdomarna en ökad medvetenhet om de västerländska ideologierna och den koloniala historien och det dikotomiska tänkandet denna baseras på. Ungdomarna behöver känna till det koloniala arvet och typiskt västerländska idéer för att själva kunna få en bredare förståelse för andra människor och kulturer, där mångkultur bör ses som en tillgång både för identitetsskapandet och för samhället (a.a. 2008:15).

Skolan har som uppdrag att förmedla kunskaper och värden där en normkritisk pedagogik kan hjälpa till att förmedla skolans demokratiuppdrag. Normkritiska perspektiv handlar inte om att normer ska upplösas utan istället handlar det om att ge elever verktyg att se vilka normer som behövs för att skydda mänskliga rättigheter samt motverka de som inskränker på dessa (Martinsson & Reimers, 2008:730). Inom normkritiken är makt ett centralt begrepp. Enligt samhällsteoretikern Michel Foucault är makt inte statiskt utan i ständig förändring. Makt fördelas mellan människor där normer har en viktig funktion. Om normer upprepas av människor framstår dessa normer också som det mest önskvärda. Detta i sin tur innebär att de människor som bryter mot normen kan uppleva ett utanförskap eller känslan av att inte göra rätt (a.a. 2008:20). Foucaults begrepp *disciplinär makt* kan förklara den makt som statliga organ, institutioner och myndigheter använder för att först och främst skapa ett samhälles normer. Detta innebär att individen anpassar sig efter vad som anses vara normen och därmed avgörs också vad som är avvikande från normen. Likaså kan Foucaults diskursteori användas inom postkoloniala studier. Vad som är sanning om världen eller vad som är normen beror på vilka diskurser som används för att skildra den (Foucault, 1971:10-11).

Genusforskaren Nina Lykke skriver om hur man i undervisningen kan arbeta med normkritik genom intersektionell genuspedagogik. Intersektionell genuspedagogik har som mål ”att öka medvetenheten om samverkande maktförhållanden, exkluderande normer och skillnader i klassrummet” (Lykke, 2012:28). Istället för att en elevgrupp ska ses som homogen ska klassrummet ses som en plats präglad av en stor mångfald. Med intersektionell genuspedagogik kan fokus ligga på att ge eleverna verktyg att kritiskt

granska och synliggöra skillnader och motverka normer, vilket skapar utanförskap och ojämlikhet (a.a. 2012:30). Lykke lägger fram ett förslag på ett verktyg som kan vara användbart i undervisningen för att öva normkritik. Verktuget kallas transversala dialoger och har som mål att korsa gränser och överbrygga skillnader. Konkret bygger det på två moment: förankring och positionsbyte. Målet är att eleverna ska bli medvetna om sin egen position när det gäller genus, etnicitet, funktionalitet, klass etcetera. Därefter ska eleverna byta positioner med varandra för att bli medvetna om hur makt och normer kan se ut ifrån ett annat perspektiv. Denna pedagogiska metod kan anpassas efter klass och arbetsområde men för att nå skolans mål att eleverna ska utveckla normkritiska värden och respekt för de mänskliga rättigheterna kan verktyget vara behjälpligt (Ibid:30).

Eftersom skolan har ett uppdrag att förmedla kunskaper och förbereda eleven inför ett liv i samhället behöver också skolan förstå samhällets och världens komplexitet. Att undervisa i och genom litteratur med användning av bland annat postkolonial teori och normkritik kan vara en väg att gå för att uppnå detta. I studien används verket *Ædnan* som ett förslag till att nå flera av de mål som Bourn, Fiedler och Lykke understryker i sina studier.

2.3 Att tolka lyrik

I denna uppsats ska en postkolonial analys och tolkning tillämpas på det lyriska eposet *Ædnan* med hjälp av postkolonial och postkolonial feministisk teorin. Den teoretiska bakgrunden är till stor nytta för att kunna synliggöra vissa mönster och teman som finns i eposet. Tilläggas bör att boken är av lyrisk karaktär, vilket medför att kunskap om hur lyrik kan tolkas bör ses som en självklarhet i analysen. I detta avsnitt redogörs därför kortfattat för kontextens betydelse vid tolkning av lyrik.

”En texts egenart och betydelse framstår alltid mot en bakgrund och i en omgivning” (Elleström,1999:101). *Kontextualisering* är ett grundläggande begrepp i denna studie. Vi har lättare att tolka och förstå symbolik och beskrivningar om kontexten ligger nära vår egen omgivning och vårt eget liv. När en text hamnar långt ifrån vår egen värld är det risk att den inte tolkas rättvist (a.a. 1999:102). Risken med kontextualisering är att en text placeras i ett fack som är svårt att komma ur. Detta medför att en text inte alltid omprövas i flera idétraditioner utan får stanna i en tolkning som inte blir rättvisande.

Eftersom *Ædnan* beskrivs som ett lyriskt epos faller det sig också lämpligt att belysa och problematisera begreppet epos eller episk diktning. När man först närmar sig begreppet epos kan många komma att tänka på Homeros episka diktverk, *Iliaden* och *Odyssén* (700-talet f.v.t.) eller det ännu äldre sumeriska verket *Gilgamesh* från omkring 1800-talet f.v.t. Sammanfattningsvis kännetecknas ett episkt verk av att det är skrivet i en versifierad högburen stil där handlingen utspelar sig i en förgången tid långt ifrån sin läsares samtid. I eposet bör också en hjälte stå i centrum som står över människor i läsarens samtid. Karaktärerna i eposet ska också vara oföränderliga genom hela eposets gång, samt att en viss gudomlighet uttrycks i berättelsen (Nationalencyklopedin, 2018). Dessa kriterier behöver nödvändigtvis inte alla infalla i samma verk utan karateristiskt för ett epos är att narrativet behandlar en förgången tid där läsaren följer en släkts, en stats eller en hjältes död (Vulovic, 2013:12 - 13). *Ædnan* inefattar alla de ovan beskrivna kriterierna för vad som kategoriserar ett lyriskt epos såsom bland annat att berättelsen sträcker sig över en längre tidsperiod och håller en högburen språkstil.

2.4 Konstruktionen av minoritetslitteratur

I detta avsnitt lyfts kontexten fram till hur minoritetslitteratur skapas och förhåller sig till majoritetssamhället. Syftet är att ge en förståelse för hur kanon skapas i ett samhälle och hur problematiskt det kan vara för en författare tillhörande en minoritet att få erkännande i samhället. Eftersom *Ædnans* författare Linnea Axelsson både tillhör minoritetsgruppen samer och är kvinna förefaller det sig därmed av vikt att lyfta författarens spelrum inom de rådande författarnormerna.

Gröndahl (2008:619) undersöker diskussionen om att införa en kanon i styrdokumentet, vilket hon tror bygger på en önskan om gemensamma symboler i ett mer mångkulturellt Sverige. Hon menar att denna debatt dock har ändrats med tiden. Minoritets- och invandrarlitteratur har under historiens gång inte fått någon given plats i litteraturhistorien. Den samiska litteraturen blev inte synlig förrän efter andra världskriget och fick därefter en större uppmärksamhet under 1960-talet då andra minoritetsgrupper positionerade sig och deltog i kulturdebatten (a.a. 2008:621).

Traditionellt sett har skapandet av en litterär kanon genom historien gjorts utifrån den nation inom vilken kanon skapas, vilket också har bidragit till en exkludering av minoritetsgrupper såsom samer (Rantonen & Savolainen, 2002:78). Denna uteslutning och maktkontroll har vidare lett till att minoritetsgrupper har försökt hitta sin röst och plats i nordiska litteraturstudier.

Med begreppet minoritetslitteratur är intentionen inte att göra specifika gränsdragningar med ett specifikt innehåll, utan med utgångspunkt i begreppet kan man förklara olika gruppers sätt att positionera sig. Problematiken kring begreppsanvändningen blir att minoritetsgrupper placeras som historielösa och icke-moderna. Förhållandet till litteratur skriven av minoritetsgrupper blir därmed statiskt och oföränderligt där en andrafiering konstrueras (Gröndahl, 2008:622). Denna uppfattning går tydligt att se när samisk litteratur har fått ta plats i det litterära rummet. Den samiska kulturen har exotifierats och har därmed fått omfatta egenskaper som omodern och utan historisk kontext. I nordiska litteraturstudier under 1900-talet hänvisades samisk litteratur till kategorin ras och kolonisation (Rantonen & Savolainen, 2002:78).

Vid debatten om kanon har oftast en kulturell hegemoni infunnit sig och minoritetsgrupper har blivit isolerade ifrån den rådande kanon. Begreppet hegemoni används för att beskriva en undermedveten dominans. Detta kan i sin tur innebära att när den litteraturen som räknas som kanon får en normaliserad status blir annan litteratur avvikande från normen. Denna isolering bidrar vidare till att om en författare ifrån en minoritetsgrupp ger ut ett litterärt verk, får detta representera hela den etniska gruppen (a.a. 2002:79). Gällande tolkningsföreträdet i en analys av de nordiska minoritetsförhållandena nämner Rantonen och Savolainen att dessa borde mer utgå ifrån ett etniskt perspektiv än ett postkolonialt, men då flera av de tankemönster som finns i postkolonial teori går att applicera även på de nordiska förhållandena används dessa i denna studie. Rantonen och Savolainen menar att samer har blivit utsatta på grund av sin etnicitet för att majoritetssamhället har haft koloniala ambitioner över Sapmi. Till trots har den samiska befolkningen varit i konflikt med Skandinaviens ledande stater både över geografiska områden såsom olika assimileringprocesser, vilket går i samma mönster som flera andra koloniserade länder (Rantonen & Savolainen, 2002:79f).

2.5 Samiska kvinnoförfattare

”Genom att sätta in en text i ett litteraturhistoriskt sammanhang har man möjlighet att se hur den enskilda textens litterära gestaltning anknyter till eller skiljer sig från olika litterära traditioner” (Elleström,1999:101). Utifrån Elleströms ord faller det sig självklart att ha ett avsnitt om samisk författartradition med fokus på det kvinnliga författarskapet. Den samiska litteraturen ingår i en större helhet där den å ena sidan är

en del av en ursprungsfolkens, och å andra sidan de koloniserade folkens litteratur (Hirvonen, 2002:184).

Samisk litteratur har sina rötter i 1600-talet och härstammar från ett brett geografiskt område över Norden och Ryssland. Litteraturen har skrivits på sex samiska språk såsom syd-, lule-, nord-, enare-, skolt och kildinisamiska (a.a. 2002:183). Samiska författare har i huvudsak skrivit på samiska där nordsamiskan är det största språket, men det finns också de som skrivit på respektive officiellt landsspråk såsom finska, svenska, norska och ryska. Den samiska litteraturen fick sitt största genombrott under 1900-talet men har detta till trots inte översatts i någon vidare utsträckning till majoritetsspråket. Mellan åren 1912–1997 har färre än tio titlar översatts från samiska till finska (a.a. 2002,183).

De samiska kvinnornas litteraturhistoria inleds något senare. Fram till nära 1970-talet var det endast samiska lärda män som fick skriva litteratur och inte förrän i och med folkskolan och den samiskspråkiga skolans genomslag fick de samiska kvinnorna större tillgång till skriftspråket. Detta beror på att skriv- och läsundervisningen under flera århundranden var på majoritetsspråket, vilket gjorde att få samer lärde sig dessa färdigheter. Utifrån ett lingvistiskt betraktelsesätt är det inte vidare anmärkningsvärt att den samiskskrivna litteraturen inte har fått ett genomslag utanför den samiska kulturen då språket avgränsar antalet läsare till de som kan läsa och förstå samiska. Därmed riskerar den samiska litteraturen marginalisering (a.a. 2002:184).

Med hänvisning till avsaknaden av samiska kvinnoförfattare har detta avsnitt haft som ambition att belysa och informera om de samiska författarnas historia och hinder i författarskapet. Eftersom Linnea Axelsson vann augustipriset för *Ædnan* 2018 uppstår också debatten om avsaknaden av tidigare litteratur som är skriven av dels samer och dels kvinnor. Självfallet finns det många skickliga skribenter som givit ut verk, men som tidigare nämnt placeras dessa författare oftast i en kategori som får representera en homogen grupp. Avsnittet belyser den historiska kontexten för de samiska kvinnornas författarskap men här väcks också en diskussion om varför dessa kvinnor inte fått erkännande i det offentliga rummet före måhända 2018.

3 Teoretiska utgångspunkter

Studiens teoretiska utgångspunkter är den postkoloniala teorin samt den postkoloniala feministiska teorin. En kort redogörelse för begreppet intersektionalitet diskuteras också kort i avsnittet. De följande teoretiska utgångspunkterna förklaras närmare samtidigt som dess relevans i denna studie tydliggörs.

3.1 Postkolonial teori

Postkolonial teori har sin utgångspunkt i den europeiska kolonialismen och hur denna har lett till att den västerländska kulturen har blivit normativ i stora delar av världen. Det vill säga att allt som inte ingår i den västerländska normen upplevs som avvikande och hamnar i ett konstruerat underläge. I en kort framställning beskriver och diskuterar Tenngart (2008) postkolonial teori. Tenngart delar upp begreppet i tre olika betydelser där han bland annat skiljer på begreppen *postkolonialism* och *postkolonial*. Begreppet postkolonial används för det första om nutiden då de flesta av kolonierna i Asien, Afrika och Amerika har frigjort sig från de europeiska kolonialmakterna. Begreppet inbegriper även kolonialtidens efterverkningar, vilket syns i exempelvis tankemönster och normer (Tenngart, 2008:130f).

Den andra definitionen av postkolonial syftar mer till en viss typ av skönlitteratur som relaterar till det postkoloniala tillståndet i världen på ett eller annat sätt. Begreppet postkolonial skönlitteratur kan också syfta på författare som med sina berättelser eller identiteter kan representera olika teman som härrör ur den postkoloniala teorin. De författare som får representera den postkoloniala verkligheten är oftast de som lyfter fram levnadshistorier ifrån koloniserade platser eller har en koppling till ett koloniserat land eller ifrån kolonialmakten. Den postkoloniala teorin innefattar en kritik emot det västerländska och synliggör de koloniala efterverkningarna som finns i modern litteratur. Den tredje definitionen av begreppet berör teoribildningen kring fenomenet postkolonialism. En grundidé som teorin bygger på är hur den europeiska kolonialismen har bidagit till att den västerländska kulturen har blivit norm i stora delar av världen (a.a. 2008:131-132) Dessa tre ingångar hör samman och samtliga kommer att beröras i denna studie.

En av grundarna till den postkoloniala teoribildningen är Edward Said som med sin bok *Orientalism* från 1978 lyfter fram den ledande idén, att allt som inte ingår i den västerländska kulturen försätts i ett underläge. Detta förtryck bevaras genom stereotypa föreställningar om att allt som inte är västerländskt är annorlunda och har lägre status. Said beskriver detta fenomen som ett skapande av ”den Andre” där ”den Andre” tillskrivs egenskaper som går emot normen och därmed blir underlägsna (Said, 2000:10ff). Gayatri Chakravorty Spivak har benämnt samma fenomen. Exempelvis koloniserade västerländska länder andra länder och försvarade detta med att de civiliserade befolkningen. Spivak lyfter även att det västerländska inte kritiseras utan

ses som en självklarhet. Spivak menar också att så länge som västvärlden ser på ”den Andre” som en homogen grupp kommer aldrig en förståelse att uppstå. Så länge som synen på ”den Andre” som en homogen grupp kvarstår kommer också det västerländska alltid ses som norm (Spivak, 2010:24ff).

Några begrepp som används i detta sammanhang och som också kommer vara centrala i denna studie är *makt* och *dikotomier* eller *dikotomiskt tänkande*. Dikotomiskt tänkande är ett kognitivt och retoriskt tankemönster som ligger till grund för många konstruktioner när ett vi- och dem förhållande skapas i en diskurs som bygger upp en positiv bild av kolonistörens kultur och historia i förhållande till den koloniserades kultur och historia (Said, 2000:10ff). Begreppet bygger på ett centrum-periferiförhållande som beskriver västvärlden som centrum och allt utanför detta uppfattas hamna i periferin. Ett exempel är att svensk litteraturkanon tillskrivs ett högre värde inom en svensk/nordisk litteraturkontext. I postkolonial teori är västvärlden det normativa och motsatsen blir då allt som inte infaller under denna norm. Ett exempel är att västvärlden förknippas med progression, vetenskap, välstånd och manlighet där ”den andre” istället tillskrivs motsatta egenskaper, såsom stagnation, mytologisk världsbild och femininitet (Ibid).

Om exempelvis Sveriges historia endast beskrivs utifrån det svenska majoritetssamhällets kontext kommer även vår bild av världen att uppfattas så. Vidare innebär det att minoritetsgruppers kulturella och historiska perspektiv uteblir. Eriksson, Eriksson Baaz och Thörn påpekar att trots att Sverige inte deltog direkt i kolonisationsprocessen är den postkoloniala teoribildningens grundantaganden applicerbara i analysen av vad som kallas ”svensk kultur” (Eriksson, Eriksson Baaz, Thörn, 1999:17). Sverige främställs sällan som ett land som bidragit till kolonisationen internationellt. Dock finns det en relation mellan majoritets- och minoritetsgrupper som bygger på en kolonial diskurs. Befolkningen i Sverige framstår som påverkade av denna. Självbilden som svenskarna har bygger på begrepp såsom rättvisa och solidaritet, vilket går emot bilden av att landet har ett kolonialt förflutet. En förklaring är att Sverige har påverkats av den koloniasktion som övriga Europa har varit inblandad i, vilket har bidragit till en identitetskonstruktion som bygger på koloniala och imperialistiska mönster (Ledman, 2012:29). Den samiska gruppen och samiska litteraturvetare beskriver ofta sin relation till det svenska majoritetssamhället som en kolonial relation och de ser paralleller till andra ursprungsfolks liknande historia (Gröndahl, 2002:19).

3.2 Postkolonial feministisk teori

De los Reyes beskriver den feministiska teorin som lik den postkoloniala teorin. Hon menar att den bygger på samma tanketraditioner, dvs. sådana som skapas utifrån ett centrum/periferitänkande och som upprätthåller sociala konstruktioner. Postkolonial teori är ett stort fält som har flera sidospår och blir svårdefinierat eftersom det rör flera kontexter såsom historiska, sociala och politiska (De los Reyes, 2011:12).

En vanlig uppfattning har varit att den postkoloniala feministiska teorin har uppkommit ur kritiken att den postkoloniala teorin har varit "könsblind". Likaså har kritiken emot den feministiska teorin varit att denna har saknat intresse för rasism. Den postkoloniala feministiska teorin har därmed tillfört ett raskritiskt perspektiv till det feministiska perspektivet vid studierna av kolonialism och postkolonialism (a.a. 2011:21). De los Reyes skriver: "Analyser som omdefinierar tredje världens kvinnor och problematiserar kolonialismen i ljuset av kategorier som kön, sexualitet och kroppslighet har följaktligen setts som givna delar av ett postkolonialt feministiskt perspektiv" (a.a. 2011:12). Feministiska forskare har genom åren riktat en kritik mot den manliga norm som genomsyrar samhällets maktstrukturer (a.a. 2011:17). Den norm som anses som den centrala är den vite, heterosexuelle västerländska mannen, där allt annat sätts i periferin och kategoriseras som en avvikelse. Avvikelsen kan vara sexuell, klassmässig, genusmässig och etnisk. Det dikotomiska tänkandet har gjort att mannen anses som normen och kvinnan som det underlägsna könet. Fokus i den traditionella postkoloniala feministiska teorin ligger på hur kvinnan i det koloniserade landet blir dubbelt koloniserad där förtrycket inte endast baseras på etnicitet utan även på kön. Det är imperialistiska och patriarkala strukturer som samverkar i det dubbla förtrycket. Manliga attribut såsom äventyrlighet, styrka och invasion associeras med det imperialistiska landet medan motsatsen tillskrivs det koloniserade landet. Det får feminina attribut och hamnar därmed i underläge (Tenngart, 2008:144f). Tenngart menar att det kombinerade förtrycket kan te sig olika. Ibland kan en kultur som tidigare varit jämställd förstöras av kolonisatören där sedan både män och kvinnor förtrycks utifrån etnicitet. Därefter förtrycks kvinnorna ytterligare i enlighet med västerländska patriarkala strukturer. I andra fall förtrycker kolonisatören etniskt både män och kvinnor där kvinnorna redan innan är i underläge av de redan rådande patriarkala strukturerna. (a.a. 2008:145).

Lykke är en av de forskare som lyfter fram begreppet intersektionalitet i samband med genusforskning. Hon beskriver intersektionalitet som en skärningspunkt mellan postmodern feministisk teori, postkolonial teori, Black feminism och queer teori. Ambitionen med begreppet är att belysa relationen mellan genus, klass och etnicitet/ras (Lykke, 2003:2). Det handlar om att i analys beskriva en samverkan mellan olika samhällsliga maktpositioner som genus, klass, sexualitet, ålder, nationalitet etc (Ibid. 2003:2f). Förhållningssättet till intersektionalitetsbegreppet i denna studie är avgränsat till två större kategorier, makt och identitet. Det ska understrykas att intersektionalitet är ett komplext begrepp och att det enligt detta inte går att dela upp olika förtryck utan att de alltid går in och förändrar varandra.

4 Metod och material

4.1 Metod

I detta avsnitt kommer studiens valda metod och material att redogöras för. Den postkoloniala feministiska teorin ligger till grund för analysen av verket *Ædnan*. Metoden som bedömdes bäst lämpad för att kunna genomföra studien är normkritisk närläsning. Verser har valts ut från olika kapitel. Verket är över 700 sidor så därför har ett urval av verser gjorts som jag bedömt som intressanta att sätta i relation till teorin. Verket är läst i sin helhet men urvalet föll på fyra texter då dessa tydligt exemplifierade en postkolonial kritik. De valda teman uppkom under analysen och bestod först av flera kategorier men utkristalliserades sedan till två bredare teman – makt och identitet. Med hänvisning till det intersektionella perspektivet som utgår ifrån att en människa inte går att kategorisera utifrån en aspekt utan är alltid tillhörande flera kategorier samtidigt har ändå denna studie ämnat att avgränsa sig till två kategorier makt och identitet. Dessa har valts ut på grunderna av att de två kategorierna ändå omfattar en komplex inverkan på varandra och på en människas identitet. Maktbegreppet är relevant då det uppstår i relation till det dikotomiska tänkandet. I både hela verket som i de valda dikterna uppstår maktrelationer som baseras på en dominans av antingen majoritetssamhället eller av en manlig dominans. Genom att titta på makt utifrån flera aspekter hos de litterära personerna är det därmed intressant att se hur deras identitet påverkas och formas. Det är högst relevant att i studien analysera dikterna med hjälp av begreppen identitet och makt och se hur dessa kommunicerar för att skapa en karaktär. Eftersom de valda delarna i verket utgår ifrån kvinnliga karaktärer har den postkoloniala feministiska

teorin varit bäst lämpad att använda. Med hjälp av denna teori är förhoppningen av att finna mönster och teman i texterna som kanske inte hade återfunnits endast med hjälp av den postkoloniala teorin.

Närläsningen har fokuserat på karaktärernas känslor, yttranden och ageranden. Eftersom *Ædnan* är ett epos går berättelserna över flera generationer. Vidare har analysen fokuserat på skillnader och likheter mellan karaktärernas upplevelser av att vara minoritet i det svenska majoritetssamhället över generationer. Fokus i studien har legat vid att se hur den svenska kolonialismen har påverkat den samiska kulturen. Med hjälp av begreppet kontextualisering har också varje avsnitt i analysen inletts med en kontextbeskrivning för att på så sätt vara en hjälp vid tolkningen. Den kontext som inleder varje utdrag ur verket är tänkt att göra analysen mer tillgänglig. Genom att ge ett historiskt och litteraturhistoriskt sammanhang inför varje vald scen kan textens gestaltning enklare anknytas till tolkningen (Elleström, 1999:101)

Innehållet i *Ædnan* har kategoriserats utifrån flera teman. Med utgångspunkt i den postkoloniala och den postkoloniala femininiska teorin har jag använt mig av begreppen *makt och identitet* för att kategorisera analysen. Dessa begrepp är valda utifrån kriterierna att de hjälper till att synliggöra de mönster och teman som är återkommande beträffande verkets karaktärer. Analysen har därefter kategoriserats efter de tre kvinnorna i eposet, med de valda begreppen som underkategorier. Kategoriseringen grundas på att det blir mest synligt hur de olika temana avspeglas i berättelsen om de sätts i relation till karaktärerna. I samband med karaktärerna och temana sätts analysen i relation till tidigare forskning.

Gällande de etiska aspekterna kopplade till metoden bör tolkningsföreträde diskuteras. Eftersom verket utgår ifrån samernas underläge i relation till det svenska majoritetssamhället bör det tillämpas en viss försiktighet i tolkningen av materialet. Jag är själv inte tillhörande en minoritetsgrupp och är därmed också färgad av det dikotomiska tänkandet utifrån vad som anses vara norm eller inte. Riskerna som finns är att exotifiera verket och författaren och därmed upprätthålla den uteslutning som har lett till att litteratur skriven av en författare tillhörande en minoritet kvarstår. Utifrån ett etiskt perspektiv framhäver jag dock att intentionen med studien inte är att göra specifika gränsdragningar och ställa verket som en representation för den samiska litteraturen. Istället vill jag lyfta verket som ett exempel på hur postkoloniala studier går att applicera på verk som utgår från den förtryckta och inte från den som förtrycker.

4.2 Material

Materialet för den här studien är det lyriska eposet *Ædnan* som skrevs av Linnea Axelsson 2018. Axelsson vann augustpriset i kategorin ”årets skönlitterära bok” 2018. Det rymmer berättelser om samernas moderna historia där två familjers öden återges. Det berättar om Sveriges kolonialisering av Sàpmi och hur detta har avspeglats sig i deras identitetsskapande. Titeln *Ædnan* är gammal nordsamiska och betyder landet, marken och jorden (Axelsson, 2018:781).

Berättelsen börjar år 1913 i Sapmi där Ristin och hennes man beskriver hur deras tillvaro förändras i och med de tvångsflyttningar som det samiska folket tvingades göra på uppmaning av den svenska regeringen under denna tid. Ristin och hennes mans berättelser varvas i avsnitten där oron över deras söners framtid lyser starkt igenom. Ristins känslouttryck fokuserar på moderskapet och den sorg som följer med att inte känna trygghet för sin familjs tillvaro. I ett av de tidigare avsnitten skildras hur det rasbiologiska institutet genomförde medicinska undersökningar på det samiska folket. Detta avsnitt i verket ligger till grund för studiens första analys då beskrivningen av den kränkande behandlingen uttrycksfullt återges ur Ristins perspektiv.

Handlingen i verket tar ett steg framåt i tiden till 1970-talet då Lise bor i den lägenhet som tidigare ägts av Ristin. Avsnitten och stroforna om Lise utgår dels från tiden då hon var barn och då hon blev åtskild från sin familj och placerad i nomadskolan och dels från när hon är vuxen och kämpar med sin identitet som same och svensk. Den sista delen i eposet heter *Ædni*. Lise får dottern Sandra som därefter blir huvudkaraktären. Sandra är samtidigt same som i verket kämpar för att få ett rättsligt erkännande i domstol av att samerna förtryckts. Precis som i de andra kvinnornas berättelser framhävs relationen till den samiska kulturen och det svenska överordnade samhället.

4.3 Metod och materialdiskussion

Kontextualiseringen som används i analysen för att förtydliga och tolka scenerna kan diskuteras. Elleström påtalar risken med att allt för snäv kontextualisering kan göra att texten sätts in i ett fack där den alltför väl tycks passa in. Detta kan medföra att texten inte görs rättvisa utan att den endast ses tillhöra en viss historisk situation eller idètradition. Analysen riskerar att gå miste om viktiga aspekter om exempelvis teoribildningen blir alltför snäv (Elleström,1999:102). Med detta i åtanke har en viss försiktighet vidtagits beträffande att använda vissa begrepp inom studiens teoretiska

ramar. Exempelvis är begreppet dikotomiskt tänkande vanligt inom teoriramen men eftersom verket inte utgår ifrån den överordnade maktpositionen blir begreppet lite vilseledande. Det finns därmed en medvetenhet om att tolkningen är subjektiv i avseendet att kontexten alltid kan tolkas olika beroende av vem som läser. Men lyrik är inte heller menat att endast presentera en tolkning.

I postkolonial litteraturanalys ingår det att undersöka om det uppstår ett förhållande till den koloniserade kulturen som innebär att ”den Andre” skapas. Det ingår även att undersöka hur maktstrukturer skapar identitet. Det som kännetecknar postkoloniala litteraturteorier är hur dessa ifrågasätter litteraturens vita subjektsposition i de rådande maktförhållandena. Vanligtvis utgår en postkolonial litteraturanalys från verk som tillhör den överordnade makten, men i *Ædnan* är det tvärtom där den underordnades perspektiv utgör utgångspunkten. Detta har funnits i åtanke vid analysen, vilket har lett till att infallsvinkeln har varit att ytterligare framhäva den postkoloniala situationen för att därefter se hur det påverkar kvinnornas identitetsuppfattning.

Med detta omvända förhållningssätt i medvetande har en viss försiktighet vidtagits vid användning av traditionella begrepp inom postkolonial analys eftersom dessa kan te sig otydliga i sammanhanget. Ett exempel är användandet av andrafiering som är ett vanligt begrepp som används inom den teoretiska ramen för att belysa hur den överordnade makten placerar den underordnade som ”den andre” och i och med det som avviker från normen. Det går också att rikta kritik emot urvalet som gjorts då de valda textutdragen tydligt exemplifierar och lyfter den koloniala diskursen utifrån ett samiskt perspektiv. Det är mer vanligt att en postkolonial litteraturstudie utgår ifrån kolonistans perspektiv. I verket är det snarare tvärtom där berättarjagen istället framhäver en postkolonial kritik. Urvalet har därmed utgått från de delar av verket som framhäver denna kritik tydligast. Detta tema är verkets röda tråd, vilket skulle framgå tydligare om det tagits upp i sin helhet. Men eftersom verket är långt och mitt syfte är att få fram den postkoloniala kritiken har därför urvalet stannat vid fyra utrag. Urvalet har också gjorts utifrån att det är kvinnornas berättelser som valts. I verket som helhet finns det också flera män vars känslor framställs i relation till kvinnorna. Det finns därmed en ytterligare dimension i verket som skulle göra en analys med hjälp av intersektionalitetsbegreppet något mer omfattande. Dock har avgränsningen gjorts till kvinnorna i verket av den anledningen att exemplifiera kvinnans roll som same i relation till majoritetsamhället.

Studien är tudelad där den postkoloniala analysen ligger till grund för den mer didaktiska kopplingen. Den didaktiska ansatsen har som syfte att utifrån analysen se hur verket kan användas vid litteraturundervisning på gymnasiet. Eftersom verket redan är skrivet från den underordnade positionen finns det förhoppningar om att verket kan användas för att exemplifiera under- och överordning i postkoloniala litteraturstudier.

5 Analys

I detta avsnitt analyseras *Ædnan* med hjälp av de centrala begreppen i den postkoloniala och den postkoloniala feministiska teorin. För enkelhetens skull är analysen disponerad först efter de tre samiska kvinnorna, och sedan efter de valda tematiska begreppen *makt* och *identitet*.

5.1 Ristin, makt och identitet

På 1800-talet påbörjades forskningen om samerna som en egen "ras". Forskaren Sven Nilsson var en av de första att lägga två kranier från samer och två från dem han trodde hade ett "germanskt ursprung" bredvid varandra där han sedan jämförde dem. Det han konstaterade var att de samiska skallarna var klotformade medan de germanska hade ett mer utraget huvud (Lundmark, 2008:143). Lundmark beskriver hur man inom rasbiologin kategoriserade människor efter begreppen "långskallar" och "kortskallar" där samerna anses tillhöra gruppen kortskallar, vilket anågs vara en mer underutvecklad ras. I rasbiologin ingick idén att samerna föddes med egenskaper som medförde att de var bäst lämpade att vara nomader och renskötare. Den svenska staten införde en politik som medförde att samerna skulle stanna i norr och hållas på avstånd från majoritetssamhället (a.a. 2008:145ff). Detta lade sedan grunden till att människor ansågs tillhöra olika raser utifrån deras skallform och uppfattningen fick ett enormt genomslag i hela Europa en lång tid framöver. Skallmätningarna fortsatte att genomföras av Statens biologiska institut fram till 1950-talet. De första verserna som analyseras beskriver en samisk kvinna vid namn Ristin och hennes upplevelser relaterat till den rasforskning som bedrevs av rasbiologiska institutet under 1920-talet i Sverige.

”Svenskens fingrar i hela min mun
Kläderna spridda
Överallt på golvet
Jag som trodde det var för mina
onda tänder
reseläkaren kommit

Med hårda redskap
mätte han mig
skriftlärda män
i varje vrå
med sylvasst

pennskrap
gick de
igenom mig
-
Jag förstod att en
kortväxt typ
tog gestalt
på deras papper
Med kungligt bläck
tecknades det rasdjuret”
(Axelsson, 2018:147153f)

När Ristin använder ordet ”svensken” om läkaren ger hon uttryck för det avstånd hon känner i förhållande till det svenska majoritetssamhället. Att hon kallar läkaren ”svensken” är ett uttryck för den ojämna maktbalans som uppstår mellan majoritets- och minoritetskultur. Det är svensken och det svenska samhället som får symbolisera västvärlden och den norm som den står för. Genom beskrivningen att kläderna ligger över golvet och att det är den överordnade manlige svenske läkaren som har fingrarna i munnen på henne blir den ojämna maktbalansen mellan man och kvinna också tydlig. Denna maktbeskrivning av över- och underordnat kön visar på det våld som möjliggjorde den koloniala dominansen (De los Reyes, 2011:18). I orden ”med kungligt bläck” går det att urskilja ytterligare maktstrukturer där den överordnade makten uttrycks som kunglig, vilket är en symbol för det svenska samhällets maktposition i förhållande till samerna.

I stroforna är det Ristins röst som hörs, vilket blir tydligt i uttrycket ”svensken”, vilket markerar hennes identitet som same. Maktförhållandet genomsyrar hela strofen där Ristin beskriver hur hon som underordnad kvinna blir utsatt för den svenska maktfullkomligheten – hon blir betraktad och bedömd utifrån att hon är både same och kvinna. Detta framgår i första strofen där det står att fingrarna är i munnen på henne och kläderna ligger spridda på golvet. Denna beskrivning liknar mer ett sexuellt övergrepp än ett regelrätt tandläkarbesök. I vers två förtydligas det ytterligare ”Med hårda redskap” hänvisar till ett mer våldsamt skeende där kvinnans integritet inte beaktas av de män som undersöker henne. Därmed syns återigen den ojämna maktrelationen mellan den svenska mannen och den samiska kvinnan.

Said beskriver kulturell hegemoni som ett verktyg för att upprätthålla den ordning som påvisar vilka kulturer och språk som är överlägsna (Said, 2000:10ff). Uttrycket ”skriftlärda män” hänvisar till en av de saker som är mest central i upprätthållandet av den koloniala makten. Beskrivningen av att det finns ett språk som äger företräde och

har ett högre värde än ett annat är en av själva grundtankarna i koloniserarens ideologi om att det finns en ”överlägsen” och en ”underlägsen” kultur. Det dikotomiska tänkandet synliggörs och i diktjagets självuppfattning framträder en underordnad position. De samiska kvinnorna fick inte ta del av skriftspråket förrän emot slutet av 1970-talet. Även inom den samiska kulturen återfanns alltså en patriarkal makt där endast männen hade tillgång till skriftspråket (Tenngart, 2008:145; Hirvonen, 2002:184).

I stroforna syns Ristins osäkerhet inför sin identitet genom den beskrivning som framställer henne som en stereotyp same utifrån den överordnade svenskens blick. I frasen ”tecknades det rasdjuret”, underförstått av ”svensken” framgår hur svensken handlar utifrån en *etnocentrism* som betyder att en kultur bedöms utifrån den dominerande kulturens normer och värderingar. Som nämnt var samerna utsatta för rasbilogins hierarkiska kategorisering där samerna anågs vara en lägre stående ras. Frasen ”tecknades det rasdjuret” visar sig påverka Ristin och hennes identitet då hon i strofen visar att hon har förstått rasismen som riktas emot det samiska kollektivet. Eftersom stroforna inte heller ger uttryck för någon form av motstånd från Ristins sida kan det te sig som hon funnit sig i situationen där hon blir bedömd utifrån ett etnocentriskt förhållningssätt. Det bör dock ifrågasättas om Ristin verkligen har möjlighet att göra motsånd i situationen. Då hon sitter i en underordnad maktposition kanske det inte heller finns en annan möjlighet än att acceptera situationen. Det är på så sätt den överlägsna maktpositionens verktyg för att uppnå underkastelse. Orden ”med sylvasst pennskrap gick de igenom mig” symboliserar det hon måste känna av att vara betraktad. Eftersom hon står naken och därmed blottad för att bli bedömd, beskrivs återigen en känsla av våld och maktlöshet. Att vara blottad och beskriven som en mindre erkänd människa än den överordnade svenska mannen visar det intersektionella förtryck som påverkar Ristins bild av sig själv som både människa och kvinna.

5.2 Lise, makt och identitet

I samband med idén om att ”bevara” den samiska kulturen där ledorden i Sverige var ”lapp ska vara lapp” utvecklades nomadskolan. Nomadskolan var en slags vandrande skola som de samiska barnen kunde gå i samtidigt som de följde med sina renskötande föräldrar. Barnen kunde antingen gå i folkskola eller nomadskola, vilket berodde på om barnen var bofasta eller ej. I folkskolan fick inte de samiska barnen tala samiska, vilket gjorde att det samiska språket gick förlorat hos många (Lundmark, 2008:167). I

stroferna beskriver Lise hur det var som samisk flicka under 60-talets början då det fortfarande var förbjudet att tala samiska i den svenska skolan.

”Det svenska språket växte längs tankarna - Samiskan sov sen länge i kroppen av skam under lydnaden - Tilltäppt sluten inom sig rörde sig rösten knappt märkbart nästan omöjlig att rubba -	Den svenska historien om äregiriga kungar mäktiga stora nationer lyfte hela klassen mot dyrkan närmare dyrkan - Men om vår egen historia stod inte ett ord - Som om våra föräldrar och vi aldrig funnits aldrig format någonting” (Axelsson, 2018: 337f).
--	---

Återigen används ord som pekar på ett ojämlikt maktförhållande. I ord som ”skam” och ”under lydnad” i strof två understryks Lises underordnade position i förhållande till både majoritetssamhället och skolan. I stroferna ges uttryck för en kollektiv känsla då pronomet ”vår ” och ”våra” används. Detta kollektiv tydliggör att det i skolan endast är samiska barn som varken får bruka sitt språk eller läsa om sin egen historia. I strof fyra beskrivs hur undervisningen i nomadskolan lyfte fram den svenska historien där ord som ”äregiriga kungar” och ”mäktiga stora nationer” används för att framhäva det svenska och överlägsna samhället. Lise beskriver detta framhävande som att barnen fostras i att hylla denna nationalistiska samhällssynen på bekostnad av den samiska historieskrivningen. Det blir ett maktutövande i undervisningen eftersom en nation och ett språk framhävs som viktigare och mer överlägset än det andra. På så sätt sätts den samiska kulturen i periferin och maktförhållandena upprätthålls. Genom denna maktutövning blir det svenska språket normen och det samiska språket det sämre som måste stötas bort och tryckas undan. Inom postkolonial teori betonas att språket ofta används som ett maktredskap av den överordnade för att kontrollera och underordna ”den andre”. Detta upplever Lise genom att hon som barn inte får använda sitt modersmål och heller inte får läsa om samisk historia. I och med detta maktutövande finner sig barnet Lise i att hon och hennes språk har ett mindre värde både i skolan och i det svenska majoritetssamhället.

Uttrycket dubbel identitet eller hybriditet syftar inom postkolonial teori på den marginaliserade gruppens underläge som förstärks när den måste acceptera

majoritetssamhällets normer, vilket bidrar till en identitetsförlust (Wendelius, 2002:120). Den dubbla identitetens problematik blir framträdande när den är knuten till språket. En människas identitet är starkt knutet till språket och följderna av att förlora eller bli berövad sitt förstaspråk kan liknas vid ett trauma (a.a. 2002:125). Denna förlust av språket syns i första strofen ”det svenska språket växte längs tankarna, samiskan sov sen länge”. Strofen refererar till hur Lise som barn under tvång måste glömma sitt förstaspråk. Dess roll tas istället över av det svenska språket. Genom att få det språket som man tänker och uttrycker känslor på tystat av ett främmande språk, tystas också den egna identiteten, vilket blir tydligt i stroforna där Lise beskriver sin röst och sina tankar som ”tilltänkta”. Eftersom det är ett barns erfarenheter som framträder går det också att ana att det är hon fostrats till att ersätta sitt förstaspråk med ett nytt språk kommer präglade hennes uppväxt och därmed hennes identitet.

Vidare uppvisar stroforna tecken på att Lise upplever ett mellanförskap där hon inte får erkännas som same men samtidigt aldrig heller vara svensk. Att bli påtvingad ett nytt språk kan bidra till en förlust av relationen till ursprungsspråket och kulturen. Hennes situation kan ses som en beskrivning av den dubbla identiteten. I strofen ” - Tilltänkt slutet inom sig rörde sig rösten knappt märkbart nästan omöjlig att rubba” fortsätter Lise att beskriva den ofrivilliga tystnad det innebär av att hon inte får uttrycka sin samiska identitet genom språket. Istället beskrivs en känsla av stumhet och identitetsförlust. Inte bara en identitetskris blir synlig utan stroforna ger också uttryck för mindervärds-känslor som hänvisar till den koloniserade människans upplevelser av skam över att vara den hon är.

5.3 Sandra, makt och identitet

Sandra är dotter till Lise och växer upp med sin mamma i samma lägenhet som Ristin som pensionär bodde i under verkets första del. Sandras berättelse hoppar mellan att hon är barn till att hon är vuxen. Vid de valda stroforna är Sandra vuxen och året är 2015. Sandras berättelse handlar om att få upprättelse för sitt folk genom rättegångar och yrkanden på att den svenska regeringen har begått grundlagsbrott. Avsnittet som stroforna tillhör heter rättegångens andra dag och Sandra är en av åskådarna till en rättegång om betesmarkerna för samernas renskötsel.

I Sverige har samerna historiskt sett förlorat mycket mark i det så kallade ”markrofferiet” under 1800-talet. Samernas renbetesrätt omfattas av grundlagens skydd för äganderätt. Reglerna för hur samerna får använda betesmarker för sin renskötsel kan

delas upp i flera olika kategorier. En kategori kallas för sedvanerätten och inbegriper att samer får ha sina renar på områden som ”renskötsel av ålder bedrivits vissa tider”. Dessa stadgar är i dag närmare 150 år gamla och mycket har skett med renskötsel och näringsliv sen dess. En specifik förändring är den som berör utbyggnaden av vattenkraft, väg- och järnvägsnätet och gruvor som har försvårat samernas förflyttning av renhjordarna. Detta har därmed blivit en konfliktfylld juridisk fråga (Lundmark, 2008:241). Den föråldrade och oklara lagen ger möjlighet för folkmajoriteten att stämna samebyar med påståendet att deras renar vinterbetar där de inte har sedvanerätt. Rättegångarna är många och det samiska folket har flera gånger förlorat stora delar av sin betesmark och fått betala många miljoner till markägare. Dessa pengar har i sin tur tagits ur Samefonden som fått ersättningspengar av vattenkraftsutbyggnader. Fonden är tänkt att kompensera samebyar för de problem som samhällsutvecklingen skapat för renskötsel, jakt och fiske. Den svenska staten har flera gånger kritiserats från bland annat FN:s kommitté. Kritiken gäller bland annat att Sverige inte har gett samerna landrättigheter enligt kraven i internationella konventioner (a.a. 2008:242).

De får ursäkta
om vi stör deras
drömmar
de får förlåta
-
Men framgångseran
och världssamvetet
rymmer inte hela
historien om deras land
-
Vårt land
det har de ju
aldrig ens sett
-
Vet de alls om
hur vi har förpassats
mellan fyra nationer
-
Trots att vårt land
den här marken
vi döpt sen länge
-
Hela tiden har
sträckt sig tvärsöver
norra Skandinavien

och en bit in i Ryssland
-
Så de får förlåta
om vi vänder
deras karta
-
Och har det inte
snart blivit dags
att också deras barn
lär sig att höra
vår gemensamma
historias röster
-
Ni nordiska barn
som går fram så lätt
som vore ni
helt utan makt
utan förflutet
-
De som gått före er
har visst glömt
att packa er ryggsäck
(Axelsson, 2018:556f)

Mönstret i dikten är uppbyggt genom en till femradiga strofer som bygger på en fast rytmik. Detta bidrar till att stroforna huggs av för att sedan påbörjas i ett nytt utdraget fragment. På så sätt går det att ana att det är Sandras tankar. Det kan vara Sandras känsloliv som syns i dikten och inte hennes fysiska handlande.

I stroforna är det Sandras tankar som riktas direkt till den svenska staten, de juridiska företrädarna för staten samt till hela den svenska majoritetsbefolkningen. Hennes känslor har en underton av ilska och uppror. Det uttrycks en frustration över att den svenska staten ännu inte tagit den samiska kulturen i försvar och byggt upp en enad nation där både minoriets- och majoritetssamhället delar nationell självbild. Sandra uttrycker i de första två stroforna ett behov av att skapa klarhet i den svenska och skandinaviska historieskrivningen. I frasen ”vårt land har de inte ens sett” framgår en frustration över att det samiska landområdena inte tagits i beaktande vid gränsdragningar mellan områdena i skandinavien. Strofen visar också på ett dikotomiskt tänkande där Sandra själv upplever Sverige och Sapmi som två skilda länder och inte tillhörande samma land.

Med pronomen som ”de” och ”ni” riktas hennes ord till majoritetssamhället som borde känna skam för det som skett och fortfarande sker. Sandras förmaningar i stroforna uppmanar majoritetssamhället att inte längre glömma eller förminska det samiska folket och deras historieskrivning. Hon anser istället att det är tid att barn i det svenska majoritetssamhället ska få undervisning och kunskap om den samiska kulturhistorien men också om hur den svenska staten har exploaterat och kolonialiserat markerna i norra Sverige. Detta framträder främst i strof åtta där frasen ”Ni nordiska barn som går fram så lätt” riktas direkt till de barn som tillhör det överordnade majoritetssamhället. Frasen ”som går fram så lätt” anspelar på det försprång i livet som barn tillhörande majoriteten haft under historiens gång. Sandra visar i stroforna en frustration över de orättvisor som upplevs av samerna. I versen ser Sandra sig som en förkämpe för samerna. Hon försöker genom sina ord få fram ett erkännande från majoritetssamhället om den kolonialisering som skett mot Sapmi och det förtryck som utövats strukturellt mot den samiska kulturen. Detta framgår i strof åtta där hon vänder sig med en ton av förrakt mot de sociala orättvisor som samerna fått utstå från den överordnade makten. Samtidigt framstår även strof åtta som en bön från Sandra till framtiden. Denna närmast uppfordrande strof utgår tydligt från den underordnade positionen till den överordnade makten där Sandra vill få fram en ursäkt samtidigt som

hon riktar sig till framtiden med en förhoppning om rättvisa och jämställdhet mellan samer och majoritetssamhället.

I strof nio fortsätter Sandras predikande uppmaningar om att det svenska majoritetssamhället ska ta sitt ansvar genom att vidga kunskapen om hela Sveriges historia. Det är tydligt att hon återtar makten genom att använda ett språk som är uppmanande och högtidligt och tydligt riktat genom ord som ”Ni” ”de” ”vår”. Genom att Sandra riktar sina ord till flera grupper genom användningen av olika pronomen, är det också hon som visar på vem som har makten att fördela ordet. På så sätt förskjuts makten i stroferna från den överordnade makten till Sandra som blir ett språkrör för samerna och en uppläxare av övermakten.

5.4 Sandra, empowerment

Med mod har jag burit min kolt i dag	- En kvinnosydd rustning av kläde och silver	ska den vittna och minnas
-	-	Den hänger där ute
Jag hänger ut den på vädring	Den ropar att de måste se på mig	inväntar redan nästa slag
-	-	-
Mina barn sover anar inget	När jag talar å mina barns vägnar	Mina barn aldrig ska ni behöva fråga aldrig undra över er härkomst
-	-	-
I diskussioner och möten strider vi	Nu sover de gott på mjuka kuddar vet ingenting	Jag tar min kolt trycker den hårt mot hjärtat
kolten och jag	vi leker i världen mina barn och jag	Där har jag min hud stöpt av lysande färg
Med sina färger slår den upp svenskarnas ögon	- Men kolten står beredd	- Rustad med arv och liv
broscherna rasslar de blänker på bröstet	För varje ny årsring ska den kämpa för varje knäckt släktled	(Axelsson, 2018:531f)

Dikten följer samma mönster som verket i övrigt har, med två- till femradiga strofer. Stroferna är ibland lite längre men består ibland av en rad, en fras eller en mening. Genom denna rytmiska struktur uppträder stroferna som fragment ur Sandras tankar. I scenen är Sandra efter en dag i rätttegången hemma och reflekterar över sin identitet och framtiden. Hon är ensam med sina barn och visar genom dikten upp, en stridslystenhet. Hennes stolta identitet som same träder fram redan i första strofen där ord som ”mod” och ”kolt” ingår. Nästa strof ”jag hänger ut den på vädring” kan ha att göra med att

klädnaden har varit i strid eller arbetat hårt och behöver vila och vädras efter det ansträngande som varit. Kopplingen till Sandras engagemang för samernas rättigheter framhävs vidare i nästa strof (strof 3) där hon benämner kolten och sig själv som ett vi. Kolten blir därmed vidare en symbol för hela det samiska folket och dess arv som tillsammans med sin förkämpe Sandra försöker få upprättelse efter kolonialiseringen och dess efterverkningar. Sandras identitet är tydligt associerad med att hon ser sig som den nya generationens same där upprättelse för minoritetsgruppen är hennes främsta åtagande. Det är en framträdande feministisk nyans som skildras i dikten och Sandras identitet ter sig lika mycket feministisk som den blir antirasistisk. Det framgår inte minst i strofen ”en kvinnoydd rustning av kläde och silver” där återigen kolten får symbolisera en maktpositionering för samernas rättigheter. Denna rustning bär nu i sin tur en samisk kvinna som tar täten i kampen.

I dikten syns också relationen till historien och framtiden. Sandra beskriver hur hon och hennes barn lever ett tillsynes vanligt och lyckligt liv. ”Vi leker i världen mina barn och jag”. Men hon visar hela tiden att hon är beredd att försvara samernas rättigheter. ”Med kolten står beredd”. Barnen kan symbolisera för framtiden och det hopp som Sandra vill tro sig ha om den. ”För varje ny årsring..., för varje knäckt släktled ska den vittna och minnas”. I strofen syns relationen till historien där kolten återigen är en symbol för den upprättelse det samiska folket kräver utifrån den koloniala historien. Sandra uppvisar en stark känsla av att vilja ta tillbaka det maktunderläge som samerna upplevt i relation till det svenska majoritetssamhället. I strofen ”mina barn aldrig ska ni behöva fråga aldrig undra över er härkomst” visar hon hur hennes egen identitet som same har ställts på prov men att hon vill stärka sina barns identitet utan att de ska behöva känna varken utanförskap eller skam över att vara same. Återigen syns en relation mellan historien som är mer negativt associerad med den mer positivt laddade framtiden. Sandras dikt är den som skiljer sig mest gentemot de andra då både makt och identitet här inte längre handlar om underläge eller utanförskap utan istället berör dikten hur Sandra genom sin samiska identitet återtar makten. I den sista strofen realiserar detta genom orden ”Rustad med arv och liv” som kan härledas till att historien har ett värde för det framtida individskapandet.

6 Diskussion med didaktiska implikationer

I analysen av *Ædnan* har tre karaktärers upplevelser granskats utifrån ett postkolonialt och feministiskt postkolonialt perspektiv. De teman som analysen har tagit avstamp i är

begreppen makt och identitet som i sin tur är centrala utifrån den aktuella teorin. Karaktärerna har uppvisat många gemensamma drag i deras relation till majoritetssamhället. I följande diskussion ska dessa likheter samt skillnader diskuteras i relation till studiens teoretiska anstans samt till den didaktiska kontexten.

Samtliga karaktärer i verket *Ædnan* skildras utifrån deras känslor och tankar om deras egen identitet som samer i Sverige. Karaktärernas relation till den samiska kulturen och den egna identiteten skiljer sig dock föga åt. Först i verket framträder Ristin som under början av 1900-talet får uppleva den strukturella rasismen genom både tvångsförflyttningar och övergrepp i rasbiologins ärende. I analysen av det utdrag som berör Ristin framkommer att hennes tidigare mer starka identitet försvagas genom att hon blir dömd utifrån rasbiologins mallar. Hennes upplevelser som samisk kvinna under 20-talet framställs i dikten präglade av hennes känsla av undergivenhet och skam. Den ojämna maktbalansen som framgår i dikten där Ristin är både i etniskt och sexuellt underläge kan sättas i samband med de allmänna förhållanden det samiska folket fått utstå under århundandena.

Vidare i analysen är det karaktären Lise som genom sina tankar och känslor beskriver hur hon som barn får uppleva det mellanförskap som uppstår när en person slits mellan två identiteter eller två kulturer. Lise upplever en förlust av sin identitet då hennes första språk inte har en erkänd plats eller får brukas i hennes barndom. Hennes känsla av att vara förtryckt liknar också Ristins i den meningen att båda upplever ett förtryck som ingjuter skam i deras identitet. Likheten mellan de två första kvinnorna i verket är också den att båda är medvetna om deras underläge både som kvinna och i förhållande till den överordnade svenska staten och majoritetssamhället. Ristin känner sitt underläge i förhållande till den statliga forskningen och Lise till den svenska skolans förordningar. På så sätt går det att återigen lyfta blicken och se hur kolonisatören övertar och kontrollerar den kolonialiserade. Normen som Lise uppfostras i går inte i symbios med den samiska kulturen som hon först känner till. Likaså förstår Ristin att hon inte bedöms ingå i den svenska normen då hennes utseende blir dokumenterat och kategoriserat som en annan underlägsen ras.

Den sista kvinnan som framträder i verket är Sandra, Lises dotter som i sina upplevelser erfar en annan underton än skam. Det är i dikterna med Sandras röst som den nutida debatten om samernas rättigheter tar plats. Sandras känslor och upplevelser som samtida same framhävs som mer revolutionära och uppfostrande såväl i förhållande till den historiska kontexten som till den framtida. I dikterna med Sandra framgår att

hon till skillnad från de andra två kvinnorna inte skäms över sin identitet som same. Snarare visar hon ett mer kritiskt tänkande vars mål är att upplysa om historien av kolonialt förtryck och samtidigt inge hopp om en förändring av samernas framtid. Alla tre kvinnorna berättar sin historia i en kronologisk ordning från 1900-talets början till 2000-talet. Den första kvinnan upplever sig ha blivit ifråntagen sin identitet, nästa upplever ett mellanförskap, till att den sista tar tillbaka makten över sin identitet.

Med hjälp av den postkoloniala teorin har dessa maktstrukturer gått att synliggöra i verket. Det framgår i verket att de samiska kvinnorna uppfattar det konstruerade underläge som det innebär att vara avvikande från normen i det västerländska samhället. På så vis synliggörs den postkoloniala situationen (Tengart, 2008:132). Vidare syns det dikotomiska tänkandet i texten genom att karaktärerna ständigt uppfattar ett vi och dem (Said, 2000:10ff). I postkoloniala studier är användet av vi och dem grundat på att vi:et representerar majoritetssamhället medan dem:et representeras av minoritetsgruppen. Därmed tillskrivs också egenskaper till minoritetsgruppen som anses vara av ett mindre värde. *Ædnan* skiljer sig dock från det mönstret i och med att det är berättarjagen som beskriver sig och sin kulturella tillhörighet som ett vi och majoritetssamhället som beskrivs som ett dem. Detta omvända förhållande bidrar till att läsaren får uppleva den koloniala relationen genom karaktärernas upplevelser (Gröndahl, 2002:19).

”Svenskämnets kärna är språk och litteratur där språket beskrivs som människans främsta redskap för reflektion och att uttrycka personlighet, och med hjälp av skönlitteratur, lär hon känna sin omvärld och sig själv” (Skolverket, 2011:01). Som tidigare nämnts är klassrummet i dag inte homogent, vilket ställer krav på att innehållet i undervisningen ska vara tillgängligt och relevant för alla. I de framställningar som finns i *Ædnan* blir det tydligt att kolonialismen inte är något som endast tillhör historien utan påverkar samhällhet än i dag (Fiedler, 2008:6f). Kolonialismens dikotomiska tänkande formar värderingar och diskurser. Dessa behöver synliggöras för elever i skolan för att de på så sätt ska kunna utveckla ett kritiskt förhållningssätt gentemot rådande system. För att möta skolans värdegrund och samtidigt ge elever verktyg att möta samhället med ett kritiskt förhållningsätt, kan den postkoloniala teorin vara behjälplig (Fiedler, 2008:7f; Martinsson & Reimers, 2008:7; Lykke, 2012:29). Den kan synliggöra maktkonstruktioner som binder samman historien med samtiden och visa på maktfullkomliga diskurser. Det är också genom litteraturen som detta är möjligt. Om elever läser *Ædnan* som helhet eller utdrag från den och samtidigt får undervisning i postkolonialism kan deras perspektiv på omvärlden breddas, vilket är i enlighet med

svenskämnets centrala innehåll. I det centrala innehållet sägs att litteratur ska utveckla förmåga att använda skönlitteratur som källa till självinsikt och förståelse för andra människors erfarenheter, livsvillkor, tankar och föreställningsvärldar (Skolverket, 2011:160). I verket *Ædnan* riktas en kritik mot hur den statliga politiken och majoritetssamhället både historiskt sett och i samtiden utövat strukturellt förtryck mot den samiska kulturen och folket. Genom verket kan eleverna få utveckla sin förståelse för Sveriges historia utifrån hur den kritiserats av karaktärerna Sandra och Lise. Frågan om Sverige är ett land som präglas av kolonialism både historiskt sett och i dagens samhälle kan ge eleverna ytterligare perspektiv på såväl historien som samtiden (Eriksson, Eriksson Baaz, Thörn, 1999:17). På så sätt kan verket sättas in i ett sammanhang där både litteratur, historia och samhälle samverkar i undervisningen.

Med hjälp av den feministiska postkoloniala teorin har verket också analyserats med ett ytterligare perspektiv, vilket har varit behjälpligt för att förstå det förtryck som kvinnorna upplever. I analyserna framgår det bland annat genom Ristin att hon upplever ett underläge när hon blir undersökt av läkaren både av etniska skäl och för att hon är kvinna. I och med att kvinnorna avviker från den vita manliga normen både genom sin etniska tillhörighet, sin klass och sitt kön är de förtryckta i flera led. (De los Reyes, 2011:17; Lykke, 2003:3f; Tenngart, 2008:145). Nämnas ska dock begreppet intersektionalitet i sammanhanget som motsäger sig identifiering och klassificering efter endast en kategori (Lykke, 2003:4f). Begreppet intersektionalitet är användbart vid undersökningen av maktförhållanden utifrån flera kategoriseringar som förekommer samtidigt i samhället. Detta baseras på teorin att en människa aldrig går att endast placera i en kategori, exempelvis som kvinna eller same, utan en människa identifieras utifrån flera positioner samtidigt. Då det finns många kategoriseringar att ta hänsyn till i det intersektionella perspektivet har denna studie avgränsats till kategoriseringen makt och identitet. Eftersom verkets stora teman är förtryck ur perspektiven etnicitet och genus anser jag att det är lämpligt och av vikt att fokusera på hur dessa aspekter förhåller sig till varandra.

Om elever får kunskap om feministisk postkolonial teori och kan använda den vid litteraturläsning kan de upptäcka ytterligare dimensioner som ger dem ett bredare perspektiv på historien, vilket överensstämmer med det svenskämnets syfte som är att "litteraturläsningen ska utmana eleverna till nya tankesätt och öppna för nya perspektiv" (Skolverket, 2011:160; Lykke, 2012:29). Kunskapsmålen i svenskämnet framhäver också vikten av att eleverna ska utveckla förmågan "att läsa, arbeta med och reflektera

över skönlitteratur från olika tider och kulturer författade av såväl kvinnor som män” (Ibid, 2011:160). Det finns därför ytterligare skäl till att elever i svenskundervisningen får läsa litteratur skriven av en kvinna tillhörande en minoritetsgrupp som i sin tur i sitt verk uttrycker en postkolonial kritik. Med hjälp av den postkoloniala teorin samt den postkoloniala feministiska teorin kan eleverna få kännedom om de strukturer och det dikotomiska tänkandet som formar de värden och normer som de lever i (Bourn, 2008:56f).

Begreppen identitet, makt och tillhörande är centrala inom de båda teoretiska ansatserna och kan också vara verktyg för att ge undervisningen ett socialt rättvist perspektiv (Fiedler, 2008:10f; Martinsson & Reimers, 2008:7ff). Eftersom skolans värdegrund inbegriper att utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna, bör undervisningen få elever att känna tillhörighet och ge dem möjlighet att utveckla sin identitet i den globaliserade verklighet de växer upp i (Skolverket, 2011:5ff). Vidare ska också utbildningen främja elevers utveckling och lärande (Ibid:2011:5f) Med hjälp av den postkoloniala teorin samt den postkoloniala feministiska teorin kan lärare arbeta med termer och begrepp som rör makt, mänskliga rättigheter och normer och ge elever verktyg som baseras på analys och reflektion kring sin egen identitet i relation till deras omvärld (Fiedler, 2008:7ff). Om elever får läsa *Ædnan* eller valda delar ur den med hjälp av postkolonial och postkolonial feministisk teori kan de därmed få en ökad medvetenhet om de västerländska ideologierna och den koloniala historien som det dikotomiska tänkandet baseras på. Det är därmed en stor vinst för eleverna att känna till Sveriges koloniala arv. Det kan ge dem en bredare förståelse för andra människor och kulturer och ge dem en möjlighet att kritiskt granska det svenska majoritetssamhällets värderingar och normer. På så sätt kan elever utveckla en identitet som bygger på solidaritet där mångkulturalism ses som en tillgång i samhället, vilket går ihop med skolans värdegrundsuppdrag (Fiedler, 2008:6ff; Skolverket, 2011:5f)

Som tidigare nämnts står det i svenskämnets centrala innehåll att eleverna genom litteraturen ska utmanas till nya tankesätt och perspektiv (a.a. 2011:160). Ett konkret verktyg för att nå detta mål är om eleverna får läsa *Ædnan* och analysera denna med hjälp av postkolonial och feministisk postkolonial teori. De kan nå detta mål genom använda sig av transversala dialoger (Lykke, 2012:30f). Genom att eleverna får öva på att byta position med karaktärerna och reflektera över vilka maktförhållanden, normer

och ojämlikheter som uppstår, kan en kunskap och förståelse för andra människor och kulturer uppnås.

6.1 Avslutning

Sammanfattningsvis har det i denna studie visats hur *Ædnan* i huvudsak berättar om den samiska kulturen och folkets relation till det svenska majoritetssamhället. De fyra nedslagen i verket har i analysen visat på hur karaktärerna riktar en postkolonial kritik mot det svenska majoritetssamhället och hur detta har påverkat deras identitet som kvinnor och samer. Utifrån en jämförelse av de valda temana makt och identitet kan likheter och skillnader iaktas beträffande de olika karaktärernas upplevelser och känslor. Likheten har kunnat hittas i att dikterna berör deras identitet som kvinnor och samer i relation till det svenska majoritetssamhället, där en känsla av fötryck oftast framstår. Den stora skillnaden som har tydliggjorts vid analysen är att kvinnorna upplever deras maktposition något olika. Främst gäller skillnaden Sandra som upplever sig kunna ta tillbaka makten som samerna under århundraden inte haft.

Verket är lämpligt att använda i undervisningen i svenskämnet för dess karaktär av litterärt diktverk. Det ter sig också fördelaktig på grund av dess innehåll som kan utgöra en grund till användningen av postkolonial och postkolonialistisk teori. Att läsa *Ædnan* kan i undervisningen ge eleverna en möjlighet att få kunskap om Sveriges koloniala historia. Eleverna läsa litteratur som är skriven av en ung samisk kvinnlig författare och kan därmed få förståelse för andra människors erfarenheter och livsvillkor ur ett bredare perspektiv. *Ædnan* lämpar sig alltså för att öppna upp för reflektion och kritik av rådande normer och system. Eleverna kan med fördel läsa antingen hela verket eller valda delar ur det. Det kan användas för att öka elevernas medvetenhet om komplexiteten i världen runt om dem. Verket kan användas både för att öka medvetenheten om den västerländska normens dominans och ge eleverna en kunskap om Sveriges koloniala arv med en mer nyanserad bild av den samiska kulturen. På så vis kan litteratur användas för att nå skolans värdegrundsmål där eleven får kunskap om och genom litteratur.

6.2 Vidare forskning

Eftersom denna studies fokus har legat på fyra nedslag i verket utifrån kvinnornas perspektiv där en tydlig kolonial kritik framhävs, vore ett förslag att vidga studien till att analysera verket i sin helhet. Det finns mycket mer material i verket som förtjänar att

lyftas fram och diskuteras. Det vore därmed intressant att använda verket i sin helhet och därmed även lyfta in de manliga karaktärerna. Vidare skulle man kunna använda sig mer explicit av begreppet intersektionalitet och därmed eventuellt återfinna fler perspektiv som rör makt och identitet. Forskningen kan med fördel inriktas mot flera kategorier som breddar och förklarar komplexiteten med det intersektionella perspektivet. Detta är relevant för att representationen av intersektionella perspektiv behöver lyftas än mer i litteraturforskningen.

Referenser

Primär källa:

Axelsson, Linnéa (2018). *Ædnan: epos*. [Stockholm]: Albert Bonniers förlag

Sekundära källor:

- Ask, Sofia (2005). Akademisk skriftspråkskompetens i praktiken: Studenter möter universitets textvärldar. I: Lindgren, Maria (red.) (2005). *Den skrivande studenten: idéer, erfarenheter och forskning från Textverkstaden vid Växjö universitet*. Växjö: Växjö universitet.
- Ask, Sofia (2007). *Vägar till ett akademiskt skriftspråk*. Diss. Växjö: Växjö universitet, 2007.
- Bourn, Douglas (2008). Young people, identity, and living in a global society. I Policy & Practice : A Development Education Review. (2005). Belfast Centre for Global Education: [48-61]. [Elektronisk resurs] Tillgänglig på Internet: <http://www.developmenteducationreview.com/> (Hämtad 2018-12-04).
- De los Reyes, Paulina (2011). *Postkolonial feminism: Anteckningar om ett fält i rörelse*. I Postkolonial feminism. 1. Ahmed, Sara & de los Reyes, Paulina (red.) (2011). Stockholm: Tankekraft [11-44].
- Elleström, Lars (1999). *Lyrikanalys: en introduktion*. Lund: Studentlitteratur
- Fiedler, Matthias (2008). *Teaching and learning about the world in the classroom: Development education in culturally diverse settings*. I Policy & Practice : A Development Education Review.(2005). Belfast Centre for Global Education: [5-17]. [Elektronisk resurs] Tillgänglig på Internet: <http://www.developmenteducationreview.com/>.
- Foucault, Michel (1971). *Diskursens ordning: Installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Tryckår 1993. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Gröndahl, Satu (red.) (2002). *Litteraturens gränsland: invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv*. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning.
- Hirvonen, Vuokko (2002). *Samiska kvinnoförfattare en historik över hundra år av skrivande*. Litteraturens gränsland. S.
- Ledman, Anna-Lill (2012). *Att representera och representeras, Samiska kvinnor i svensk och samisk press*. Skrifter från Centrum för Samisk Forskning.
- Lundmark, Lennart (2008). *Stulet land: svensk makt på samisk mark*, Stockholm: Ordfront.
- Lykke, Nina (2012). *Intersektionell genuspedagogik* i Lundberg, A. & Werner, A. (Red.), *Genusvetenskapens pedagogik och didaktik*. (s. 26-32) Göteborg: Nationella sekretariatet för genusforskning. Tillgänglig: http://www.genus.se/digitalAssets/1439/1439885_genuspedagogik_nywebbpdf.pdf.
- Lykke, Nina (2003). *Intersektionalitet - ett användbart begrepp för genusforskningen*. Kvinnovetenskaplig tidskrift. 24(2003):1, s. 47-56.
- Martinsson, Lena. & Reimers, Eva (Red.) (2008). *Skola i normer*. Malmö: Gleerup.
- Said, Edward W. (2000). *Orientalism*. [Ny utg.] Stockholm: Ordfront.
- Spivak, Gayatri Chakravorty & Morris, Rosalind C. (red.) (2010). *Can the subaltern speak?: reflections on the history of an idea*. New York: Columbia University Press.
- Svensk författningssamling: SFS. 2008:nr 475-812 (2009). Stockholm: Thomson Fakta

AB.

Tenngart, Paul (2008). *Litteraturteori*. 1. uppl. Malmö: Gleerup.

Thörn, Håkan, Eriksson, Catharina & Eriksson Baaz, Maria (red.) (1999). *Globaliseringens kulturer: den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Nora: Nya Doxa.

Vulovic, Jimmy (2013). *Narrativanalys*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Wendelius, Lars (2002). *Den dubbla identiteten: immigrant- och minoritetslitteratur på svenska 1970-2000*. Uppsala: Centrum för multietnisk forskning.

Wolf, Lars (2002). *Läsaren som textskapare*. Lund: Studentlitteratur.

Styrdokument:

Lpf94 (2006). *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Utbildningsdepartementet. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2011). *Läroplan, examensmål och gymnasiegemensamma ämnen för gymnasieskola 2011*. Stockholm: Skolverket

